

wat ze wilden behoudens wat wij thans noemen de openbare orde en de goede zeden. Voor ons modern verbintenissenrecht geldt deze autonomie nog als het hoofdbeginsel, waarop het rust, artikel 1374 B. W. erkent het nog met zoovele woorden.

Naast en door deze bewuste rechtsvorming liep de onbewuste door middel van de gewoonte. Men voelde, dat men sommige punten naar willekeur kon bepalen, gedreven door wijze tactiek, ontleend aan het economisch of ander doel, dat men wenschte te bereiken. Daarnaast was men zich bewust, dat boven den individueelen of gezamenlijken partij-wil een objectieve macht gold, gebaseerd op de, aan heel het volk gemeene, moreele en religieuse overtuiging eenerzijds, op den aard der te regelen zaken anderzijds, tezamen vormend het gemeenschappelijk onberedeneerd rechtsgevoel. Zoo ontstond een gewoonterecht. Bindend was dus voor de volksenooten het aldus op onbewuste wijze ontstane, uit het onberedeneerde rechtsbesef door „Uebung” gepositiveerde gewoonterecht, plus wat elk zelf voor zich in overeenstemming met anderen of door eenzijdige wilsdaad, voor zooverre hij daartoe gerechtigd was, daaraan door bewuste rechtstellende actie had toegevoegd. In den ouderen tijd vrijwel de geheele stof omvattend, die thans in onze wetboeken regeling vindt, is de toestand thans deze, dat bijna geheel het verbintenissen-recht nog volksrecht is, het zaken- en erfrecht in veel meerdere mate Overheidsrecht is geworden en het familierecht zoo goed als geheel, met alleen wat speling in het huwelijks-vermogensrecht, door de Overheid aan zich is getrokken.

Dat voor de rechtszekerheid schriftelijke opteekening in samenhangenden vorm bij uitbreiding van den rechtskring noodig werd spreekt van zelf. Van af de oudste tijden geschiedde dat dan ook. Beurtelings waren het particulieren, beurtelings was het de Overheid, die deze taak vervulde. Deed deze laatste het, dan kwam in tijden, waarin de Overheid zich sterk gevoelde, de neiging op, om te pogen, het aldus gecodificeerde recht van het valsche etiket te voorzien van Overheidsrecht en het alzoo te onttrekken aan